

ТЕХНОГЕННО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЕНДОГЕННИЙ ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

О.Р. Губанова, д.е.н.

Одеський державний екологічний університет

У статті визначено зміст категорій «техногенні ресурси» та «техногенно-ресурсний потенціал», обґрунтована доцільність включення техногенно-ресурсного потенціалу до системи ендегенних факторів соціально-економічного розвитку територій.

Впродовж всієї історії людської цивілізації можливості досягнення суспільних цілей, значною мірою, визначались ресурсним базисом соціально-економічної системи, складовими якого вважались матеріальні, трудові та природні ресурси - «джерела і передумови одержання необхідних людям матеріальних та духовних благ, які можна реалізувати при існуючих технологіях і соціально-економічних відносинах» [1, с.451]. Розвиток продуктивних сил, що призводить до «розширення, збагачення і наповнення новим змістом соціально-економічних потреб суспільства» [2, с.180], являється основною причиною перманентного зростання обсягів споживання традиційних ресурсів, включення до їх складу нових елементів. Саме тому, актуальність проблеми розширення ресурсних можливостей сучасного матеріального виробництва обумовлює доцільність залучення до сфери ресурсоспоживання таких ресурсів суспільного розвитку як техногенно-сировинні ресурси, які є побічними продуктами функціонування господарських систем, і за своїм якісно-кількісним складом здатні конкурувати з ресурсами природного походження та служити потужним джерелом формування сировинно-енергетичної бази національної економіки.

Світова практика доводить, що виробництво продукції за рахунок використання вторинної сировини є більш економічним, ніж аналогічне виробництво з первинних матеріалів, й також супроводжується значно меншим негативним впливом на довкілля. Наприклад, при виплавці сталі з металобрухту викиди в атмосферу скорочуються в 6,5 разів, забруднення води - в 4 рази, кількість твердих промислових відходів зменшується в 16 разів, а собівартість 1 т сталі, виробленої з металевих відходів, в 20 разів менше, ніж той, що одержана з природної руди [3, с.41]. Вторинне ресурсокористування як загально визнана стратегія заощадження природних ресурсів успішно реалізується в промислово розвинених країнах світу, де протягом останніх десятиріч з відходів чорних металів виробляється до 52% сталі, 65% свинцю, 41% міді, 40% нікелю, 32% цинку, 33% алюмінію [4, с. 9].

З огляду на те, що при управлінні соціально-економічним розвитком території, детального аналізу потребують зовнішні та внутрішні фактори забезпечення сталого зростання, питання щодо позиціонування техногенно-ресурсного потенціалу в ресурсній системі регіону є вельми актуальним.

Стійкий розвиток територіальної соціально-економічної системи, стратегія і тактика перетворень в регіоні є результатом синергетичної дії чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. До факторів зовнішнього оточення зазвичай відносять політичні, правові, господарські, соціальні, технологічні та інші чинники впливу зовнішніх систем, що мають суттєве значення для функціонування регіону, а сукупність внутрішніх (ендогенних) чинників складається з двох груп факторів: ресурсних, які визначають потенціал регіону, та регуляторних, що обумовлюють можливість управлінського впливу на процес територіального розвитку. Головною особливістю моделі ендегенного зростання, яка сьогодні найбільш поширена в сфері регіонального управління, є орієнтація на внутрішні фактори та механізми господарського розвитку, на використання місцевих ресурсів та потенцій, які здатні створити необхідні стартові умови щодо економічного росту та підтримки його оптимальних темпів у довгостроковій перспективі [5]. Таким чином, соціально-економічний розвиток території має відбуватися переважно за рахунок ефективного використання внутрішніх ресурсів.

В контексті регіональних досліджень ресурси розглядаються як матеріальні та нематеріальні активи, на базі яких планується та здійснюється соціально-економічний розвиток територій. Основними характеристиками ресурсів вважаються їх потік та запас. Під потоком ресурсів розуміють об'єм ресурсів, які залучаються до процесу суспільного виробництва в межах одного виробничого циклу. Величина потоків оцінюється потребами в даному виді ресурсів, технічними можливостями та відповідними засобами мобілізації, видобутку, відтворення і використання. Запас ресурсу ототожнюється з його наявним об'ємом, який є в природі та суспільстві; при визначенні наявності даного ресурсу враховується лише та його частина, для якої економічно виправданими (при даному рівні соціально-економічного розвитку) стає розробка і залучення до процесу суспільного виробництва [2, с.181]. Проте, авторами низки публікацій, наприклад, [2, 6], для оцінки можливостей досягнення цілей соціально-економічного розвитку, поряд з вказаними характеристиками ресурсної системи, пропонується використовувати ще й таку економічну категорію, яка включає всі значимі та суттєві на даний час і в перспективі чинники розвитку, як ресурсний потенціал. На відміну від системи ресурсів, що включає, перш за все, характеристику поточкових величин, ресурсний потенціал є сукупністю запасових величин, і пов'язаний він, передусім, з характеристикою джерел ресурсів. Такими чином, під ресурсним

потенціалом соціально-економічного розвитку розуміють сукупність чинників, що становлять базис функціонування і розвитку територіальної соціально-економічної системи.

Визначальним фактором формування господарської спеціалізації регіону є природно-ресурсний потенціал, який, на думку С.Л. Брошкова, має бути доповнений природно-техногенним потенціалом, що охарактеризований нею як «...обґрунтовані та практично доступні для використання відходи, які являють собою вторинні ресурси території при існуючих досягненнях світової технології та обладнанні для переробки, збагачення, відтворення та багаторазового використання» [7]. Для уточнення сутності економічної категорії «природно-техногенний потенціал» важливим є визначення поняття «техногенні ресурси», під якими слід розуміти скупчення відходів виробництва та споживання, кількість і якість яких можуть дозволити в майбутньому (при розробці відповідних технологій) їх переробку на раціональній економічній основі при забезпеченні екологічної безпеки.

Збільшення ступеня залучення в господарський обіг техногенних ресурсів при скороченні витрат природних ресурсів стає об'єктивною умовою сталого розвитку економічних систем. Отже, можливість здійснення якісних соціально-економічних трансформацій, певною мірою, залежить від наявності в регіоні сукупності запасів техногенних ресурсів з врахуванням можливостей їх розширення і поповнення в майбутньому внаслідок виявлення нових джерел утворення тобто техногенно-ресурсного потенціалу території, який безумовно слід розглядати як ендогенний фактор її розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рейсмерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник / Рейсмерс Н.Ф. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
2. Буркинський Б.В. Економіко-екологічні основи регіонального природопольовання і розвитку : [монографія] / Буркинський Б.В., Степанов В.Н., Харичков С.К. – Одеса: Фенікс, 2005. – 575 с.
3. Губанова Е.Р. Механізм економіко-екологічного стимулювання використання вторинних ресурсів : [монографія] / Губанова Е.Р. – Одеса: ТЭС, 2009. – 280 с.
4. Дуденков С.В. Економіка, організація і планування заготовки і переробки вторинного сировини / Дуденков С.В. – М.: Економіка, 1996. – 87 с.
5. Дудов Д.А. Теорія ендогенного економічного росту і регіональне розвиток / Д.А. Дудов // Управління економічними системами. – 2011. - №3. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uecs.ru/uecs-27-272010/item/362-2011-03-25-13-27-18>
6. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін.]. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.
7. Брошкова С.Л. Природно-ресурсний потенціал як основа еколого-економічного розвитку регіону / С.Л. Брошкова // Науковий вісник: Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – Львів, 2005. – Вип. 15.6. – С. 301-307.